

Csörsz Rumen István

VAGY EGYKÉPPEN, VAGY MÁSKÉPP Egy XVIII–XIX. századi mulatónóta variációs rendszere

A XVIII–XIX. századi magyar közköltészet elsőként a népköltészet gyökereinek és régi rétegeinek feltárása során, sajátos „régészeti” attitűddel kapott nyilvánosságot. Hagyományozódási és variálódási jelenségei valóban rokon vonásokat mutatnak a szóbeli folklórral, emiatt új szempontokat vehetnek föl annak vizsgálatához. Eltérései azonban – épp az írásbeliség miatt – sajátos „szűrőként” viselkednek.

Szélesebb (szinte az egész társadalmat átfogó) műveltségi vertikuma miatt a közköltészet irodalmi eszköztára – néha szinte észrevehetetlenül kis mértékben, máskor jelentősen – tudatosabb, mint a népköltészeté. Ez átmeneti réteg-helyzetével is magyarázható, de épp ennyire a műfaj-kategóriák szüntelen változásával. Ezekről a kéziratok források oly módon tájékoztatnak, ahogy a bagolyköpetek a kipszult, de egy korszakban dominánsnak nevezhető rágcslókról. Fontos tehát a párhuzamos vizsgálati technika, melyben a közköltészet saját, belső törvényszerűségeinek folklorisztikus vonásai alkotják az egyik gondolatkört, a mindenkori „összirodalmi” divat, ízlés kölcsönhatásai pedig a másikat. Ebben a tanulmányban kísérletet teszek mindkét szempont érvényesítésére egy gazdag szövegcsalád elemzése során. Már csak azért is ritka alkalom, hogy megoszthatom olvasóimmal ezeket az eredményeimet, mivel a *Régi Magyar Költők Tára* közköltészeti sorozatában, e versek kritikai kiadásakor ilyesmire általában nincs elég hely.¹

A vizsgált verstípus, mely leggyakrabban *Gyere be, rózsám...*, ill. *Béborula, már elműla...* sorkezdettel maradt ránk, a XVIII–XIX. század fordulóján országosan ismert lehetett. Legtöbb adatunk, mint sok más egykorú szövegcsaládról, a sárospataki és debreceni református kollégium szellemi környezetéből van (Hegyalja, Alföld, Partium), néhány variánsa a Dunántúlról és a Székelyföldről, valamint (pl. épp a legkorábbi!) a Felvidékről is előkerült. Lokális vonásokat ennek ellenére nehéz elkülöníteni, de fontos tudnunk, hogy a heterometrikus *BÉBORULA*-típust csak a fenti

¹ Kutatásaim anyagi feltételeit a tanulmány megírása idején az OTKA biztosította (F029477). Évek óta tartó közös szövegkiadói munkánk során nyújtott segítségért, egyebek közt az itt publikált szövegkorpusz csaknem felének feltárásáért Küllős Imolának mondok köszönetet.

protestáns diákközpontokban jegyezték föl. Változatai több kisebb csoportba oszthatók, melyek sem műfaji, sem tartalmi, sem formai szempontból nem egységesek. Ebben szerepet játszhatott, hogy a változatok zöme kéziratokban maradt ránk, nyomtatott kiadásai pedig nem ponyvák, hanem viszonylag késői, a tudatos népköltészeti érdeklődés jegyében született kötetek (Kecskeméthy Csapó Dániel, Erdélyi János, majd Színi Károly és Limbay Elemér antológiái).² Az alábbiakban nem is lehet célom a kiterjedt szövegrendszer széles körű elemzése, így csak az 1850 előtti változatokat hasonlítom össze; a későbbieknél gyakran fönnáll a veszély, hogy egyszerűen Erdélyi közlését veszik át első vagy másodikkézből.³

Mindenekelőtt egy kulcsjelenségre hívnám fel a figyelmet. Küllös Imola kutatásai már régen rávilágítottak: a magyar népköltészet ma ismert arculata a XVIII–XIX. század fordulója táján kezdett kialakulni, illetve kapott döntő impulzust. A korábbi hagyományok, valamint az idegen zenei és irodalmi hatások közös „örlőkövei” közt ekkorra felaprózódott a XVII–XVIII. századi közköltészet viszonylag statikus műfaji rendje, s létrejött a kontaminált strófalancok máig uralkodó, műfajok közti közlekedést segítő poétikai hagyománya.⁴ Mint látni fogjuk, szövegcsaládunk életét is ez a folyamat irányította.

² A nyomtatványok hatásáról, mellyel a kéziratosszöveg hagyományt akaratlanul is standardizálták, Pogány Péter alapvető tanulmányain kívül l. CSÖRSZ 1999. 77.

³ Az 1840-es évek versgyűjteményei – mivel kívül esnek a kutatások „térképéül” szolgáló Stoll-bibliográfia időkerén – közel sincsenek annyira rendszerezve, mint a korábbiak. Az Erdélyi Jánosnak beküldött népdalgyűjtések (MTAK RUI 8r. 206.) hatalmas repertoárját is még csak hézagosan tártuk fel. Biztosra vehetjük tehát, hogy még bőven vannak feldolgozatlan adatok szövegcsaládunkhoz. Az 1850 utáni variánsokról l. BARTHA–KISS J., 1953. 633–634, 838, valamint KODÁLY–GYULAI 1952. 70–71.

⁴ Maga a kontaminálódás nem újszerű, hiszen már XVI–XVII. századi szövegeinknél megfigyelhetjük (gondoljunk csak a híres *Pajkos énekre*). Korszakunkban azonban (már csak az adatok nagyobb száma miatt is) pontosabb képet kaphatunk folyamatáról. A XVIII–XIX. századi közköltészet poétikai elveiről l. bővebben: KÜLLÖS 1970. 131, 136, ill. az RMKT XVIII/4. *Bevezetőjét*. Antologikus szövegközlés a korszak lírai népdal-előképeiből: VÉV 52–68.

IZOMETRIKUS (EREDETŰ) CSOPORT

Mindkét metrikai csoport nyolcas strófái két sorpár (néha állandósult, néha alkalmoszerű) kapcsolódásai nyomán alakultak ki.⁵ Az izometrikus változatokban szereplő versszakok kompaktabbak, a *GYERE BE*⁶ → *ADDIG A HÁZAMBÓL* kapcsolat ritka,⁷ a *GYERE BE* → *KÉT CIGÁNY LEGÉNY* gyakori. A kétféle *GYERE BE*-strófa egymás megfelelőinek tekinthető ebben a közegeben.

Küllős Imola tanulmánya (1970) a szerelmi dalok alműfajaként írja le és elemzi poétikai szempontból a hívogató/csalogató, néha párbeszédés daltípust, s szövegcsaládunkat e csoport kiemelkedő reprezentánsának tartja.⁸ A csalogató fél itt mindig férfi,⁹ aki a legtöbb változatban hajdúnak, vagyis olyan személynek mondja magát, aki éjjel virraszt – tehát szerelmi szolgálatra kész.¹⁰ A három szál gyertya fallikus motívuma¹¹ csaknem kizárólag a „szerelmet keveslő” (*BOR, SER, PECSENYE*) és a *PITVAROM, HÁZAM* strófákban szerepel,¹² szembeállítva a szerelem hiányát és a szerelmi képességet (potenciát). A legrégebnek tekinthető lőcsei változatban mind a hívogató, mind a dicsekvés a rokokó szerelmi dalok szókinséte használja, s nem titkolja, hogy az énekes egy jurátus diák.¹³ A csak itt

⁵ Erre való hajlamukat még a recens folklórban, énekes körjátékként is megőrzik, hisz az MNT I.-ben szereplő változataik szövegcsaládunkból csak egy-egy sorpárt „hoznak”, a folytatás tartalmi és/vagy metrikai szintű kontamináció, pl. *un-garesca-jellegű* záradék.

⁶ A sor(pár)okat, ill. a strófák legjellemzőbb kezdőszavait dőlt kis kapitális szedésű alakjával rövidítettem.

⁷ Csak a III. változatban szerepel, de itt is megtaláljuk a 3–4. sorban egyező *BOR, SER, PECSENYE* kezdetű strófát.

⁸ KÜLLŐS 1970. 142–143.

⁹ Ismerünk persze női csalogató dalokat is, pl. a *Hogyha valaki gavallér, vagyok én dáma* kezdetű, XVIII. századi dicsekvő dalt (VÉV 149. sz.).

¹⁰ A *kassai hajdú* szókapcsolat állandósulását erős metrikai tartása is segítette: – ∪ ∪ | – – | ∪ ∪ –. Ehhez hasonlótl figyelhetünk meg néhány népdalunk esetében is, pl. *Tűlső soron esik a dara*.

¹¹ Ez az értelmezés természetesen nem zárja ki a három szál gyertya primér, időmérő jelentését – hiszen a *lingua franca* sosem gyökértelenül, öncélúan bújik meg a közköltészeti szövegekben, épp ellenkezőleg, l. az erotikus felhangú mesterségsúfolókat (pl. RMKT XVIII/4. 4. sz.).

¹² A környezetre utaló említett sorpárok a debreceni K. R. viszonylag kései változatában összetapadnak.

¹³ Azt persze nem zárhatjuk ki, bár jelenleg nem is igazolhatjuk, hogy ez csupán travesztíája az akkorra már kialakult és elterjedt *KASSAI HAJDÚ-strófának*. Ilyen

szereplő alma szintén szerelmi üzenet, méghozzá a női „oldalról” érkező hívogatás.

A kiterjedt szövegcsaládban megfigyelhetjük bizonyos szakaszok alváltozatainak létrejöttét. Ezeket többnyire a már ismert dalkontextustól való szándékos, komolyabb és a tréfásabb irányú poétikai eltávolodás hívta életre. Ilyen a VIII. változat latinra fordított 2. strófája, s ilyennek tekinthetjük a *GYERE BE* tartalmilag azonos, *JÖSZTE BÉ* kezdetű megfelelőjét (XXXIX/3.), valamint a *JÖVEL, GALAMBOM*-at, ami az I. szöveg rokokó udvarló hangnemét idézi (XXXV/5.). Ez utóbbiakat csak a heterometrikus változatok őrizték meg.

A sorpárok kapcsolódását – a könnyen illeszkedő tartalom mellett – a bokorrímes strófa lehetősége motiválta. A magyar költészetnek még ekkoriban is elemi késztetése van az izorímes szerkezetekre, s a kontamináció gyakran ilyen irányú. Az *aabb* képletű „klasszikus” *GYERE BE*-strófák közé ezért fejlődik a „felújított”, szigorúan bokorrímes (sőt, azonos rímszávu) altípus:¹⁴

Gyere be, rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok idebe.
Kis kamarámba gyere be,
Csókba feresztlek idebe. (XI.)

Ez kizárólag az izometrikus csoportban található meg, egy jellegzetes altípusban (*EGY-KÉT PÁR CSÓK* vagy *PIROS ORCÁD*). E versek mind az 1820–30-as évekből valók, s a népi(es)nek érzett törzsváltozathoz képest irodalmiasak, műdalszerűek. A versszak előképét Csokonai Vitéz Mihály jegezte föl a *Karnyónében*:

Csurgói kintsem! hallod-é?
Kanisán lakom, tudod-é?
Hajts Kanisára, gyerebe,
Csókba feresztlek ide be...¹⁵

típusú „személyesítést” találhatunk az RMKT XVIII/4. 57. szövegcsalád II. tagjánál, ahol néven nevezi: „én Egyed Mihállyal / fogok élni”, s akinek neve e változat forrásában, a *Dávidné Soltár*ban (1790–1791, Stoll 393) másutt is felbukkan.

¹⁴ A XXXIV. változatban szintén ez segítette a *GYERE BE*- és a *CSICSERI*-típus kapcsolódását.

¹⁵ *Az özvegy Karnyóné 's két szeleburdiak* (1799) II. felv., 7. jel. (kiadása: CSOKONAI VITÉZ 1978. 193., dallamát egy 1824-es kéziratból közli). Bár az időbeliség ez utóbbi változat primátusára utal, nem kizárható, hogy a költő ismerte

A másik jellegzetes újraírt strófa a *CSICSERI* zöldségtravesztiája.¹⁶ Ennek sorai mögött két közköltészeti jelenségre érdemes felfigyelnünk. Egyikük a „kiszámíthatatlanság” szempontja. Aki ugyanis ezt a változatot írta, tisztában volt azzal, hogy az együtt éneklő közösség vagy hallgatóság az addigra már rögzült, menyecskeedicsérő és -táncoltató strófát asszociálja a kezdőképhez. Ez épp oly félrehallós játék, mint a *Van egy hitvány, tetves, rongyos vá-, vá-, város* kezdetű dalban,¹⁷ csak itt nem a trágár szavak „felébresztése”, inkább a meghökkentés a cél. Valójában elidegenítő gesztus a hagyománnyal szemben, hiszen a küszöbsorba, ill. a meghagyott sorkezdetekbe kapaszkodik, s mindannyiszor „félrehúzza”. A szándékos rímrontás a diákköltészet klasszikus fogásai közé tartozik, általában az a humorkoncepció van mögötte, mely kigúnyolja a tartalomhoz való erőltetett ragaszkodást – ami otrombán feláldozza a vers nem-értelmezhető részét, a formát.¹⁸

A másik, legalább ennyire fontos eszköz a tartalom vulgarizációja, ami áttételesen a vágáns hagyományokra visszavezethető *felfordult világ*-képzetkörhöz kapcsolódik. Ebben az emberi világ jelenségei (házasság, szövetség) állatok, tárgyak vagy megszemélyesített fogalmak körében zajlanak, akikre „kívülről” tekinthetünk.¹⁹ Az állatlakodalmak vershagyományja mellett a zöldségek motívumköre is nagyon gazdag. Csak gyaníthatjuk, hogy a gyakran szakrális, komoly szövegek travesztiáiban szereplő növények és ételek az érzelmi-szellemi (tehát: emberi) világ ellentétei, ilyenformán a materiális, alacsonyabb rendű világ jelképei voltak. Például:

a *GYERE BE* alváltozatát. A *Nóták* (1827, Stoll 1276) kéziratában a Csokonai-félfével csaknem azonos versszakok az *EGY-KÉT PÁR CSÓK*-kal kapcsolódtak össze.

¹⁶ Az általunk vizsgált időszakon túl is megmarad – a *CSICSERI* alapváltozatával együtt – mind az izometrikus, mint a heterometrikus változatokban. Pl.: *Almás Sámuel: Magyar Dalnok V.* (1850-es évek), Máramarossziget, Megyei Könyvtár, Mf. MTAK 2810/I, 45. sz.; SZÍNI 1865. 197. sz.; LIMBAY 1879–1888. I. 45. sz.

¹⁷ Részletes elemzése és kiadása: RMKT XVIII/4. 112. sz. és jegyzetei.

¹⁸ Egy napjainkban is élő szöveg, ahol mind a rím, mind a szótagszám „áldozatul esik”: *Kútágasra szállott a sas...*

¹⁹ Közköltészeti kapcsolatairól (a korábbi szakirodalmak felsorolásával): RMKT XVIII/4. 537–557.

Mint a szép csöves paprika kívánkozik a húsrá,
Lelkem úgy óhajt a borra, és hozzád fohászkodik.
Tehozzád, én kulacsom,
Szomjúhozik a gyomrom,
Vajjon színed eleibe,
Mikor jutok a pincébe.²⁰

A legismertebb irodalmi példa ez idő tájt Csokonai *Szerелеmdala a csikóborós kulacshoz*, melyben a szerelmi közköltészet epekedő-csalogató szókincsével kedvenc borosedényét szólongatja (számtalan átköltése bizonyítja népszerűségét). Nem véletlen tehát, hogy a beteljesült szerelem groteszk párja – a megevés!

Az egykorú közköltészeti szövegek többsége kisebb-nagyobb mértékben ki volt téve a más dalokkal való kontaminálódásnak. Így került be a *SZÁRAD A BOKOR* és az *EGY-KÉT PÁR CSÓK*²¹ szövegtípusába a (főleg az utóbbival) rokon hangnemű *GYERE BE* és *CSICSERI*-strófa.²² Kapcsolódásuk oka részben metrikai természetű, mivel külön típust alkotnak azok a 4×8-as, ill. 4×9-es versszakok, melyek cezúrái a középkori ambroziánus nyolcashoz hasonlóan 5/6+3 szótagra osztják a sorokat.²³ Mindezt többnyire a dallam is szolgálja, mely soronként három ütempárból szokott állni, népzenei változatai azonban ezt gyakran négy ütempárrá „hizlalják” az utolsó három szótag nagyobb ritmusértékekre éneklése vagy ismétlése által. Jól megfigyelhető, hogy a XVIII–XIX. századi változatoknak is komoly hajlama van arra, hogy a 3–4. sor szótagszáma megnöjjön; ez mindig az első ütem bővülésével jár, tehát 3-ról 4-re.

²⁰ Ujváry Zoltán hosszúpályi gyűjtéséből idézi KÜLLÖS 2001. 213.

²¹ Vári Szabó Sámuel (1834, XIV.) változata Balla Pálénak (1827, XI.) pl. első két versszaka, Nagy Ferencé (1843, XVIII.) pedig ugyanennek 3–4., majd 2. strófája.

²² A *SZÁRAD A BOKOR* eredetileg a rossz nyelvek által szétválasztott szerelmespár kibéküléséről szól (egyben megátkozza az irigyeket), a *GYERE BE* tehát harmonikusan illeszkedik a visszafogadás motívumai közé. Szintén kontaminált változat az MTAK 206/196. 35. sz.; első strófája:

Csitseri borsó, pohánka,
Fekete szemű leányka.
Add, Uram Isten, kezemre,
Meg járom véle kedvemre.

²³ A kérdésről részletesen: CSÖRSZ 1997. 14–16.

A strófatípus poétikai, metrikai és zenei kapcsolatai egyaránt a szláv (szlovák és horvát) közköltészet és folklór felé mutatnak.²⁴ Nemcsak dallamrokont, hanem poétikai testvért is találunk gyűjteményeikben, melynek sémája:

(FELSZÓLÍTÓ) IGE – MEGSZÓLÍTÁS – (FELSZÓLÍTÓ) IGE,

vagyis a 3+2+3 szótag ABA szerkezettel kapcsolódik, pl.: *Pijali, chlapci, pijali*. Ez szövegcsaládunkban pl. a *De szerelem, rózsám, kevés van* sorban is tovább él. Az említett szótagszaporítás szintén a 3–4. sorra jellemző.²⁵ Ez a szerkezet még azon a magányos szövegen is „átsüt”, melyet nótajelzése kapcsol ide:

Ne rij már, rósam, ne rij már,²⁶
Mert nem a tiéd vagyok már.
Látod, más ölében²⁷ ülök már,
Más tsokollya ortzám, nem te már.

Csalárd hiteddel tsalogattz,
Álnoksággoddal tsalogattz.
Ne tsalogass engem többet már,
A Király szolgálja vagyok már.²⁸

Szintén a szövegcsalád népszerűségére utal, hogy Kazinczy Ferenc 1789-ben írt, népszerű dalához (*Fekete szemű szép hölgyecske*)²⁹ Arany János 1874-es gyűjteményében olyan, 4×9-essé alakított dallamot találunk, mely az izometrikus csoportban általános lehetett (moll változat).³⁰ Kazinczy versének 2. sorát és ritmusát nyilván a *CSICSERI* motiválta. Tóth István kéziratában (1832–1843) ugyanehhez a szöveghez a *SZÁRAD A BOKOR* későbbi dallamtípusa kapcsolódott.³¹

²⁴ Szlovák dallamanalógiákról l. BARTHA–KISS J., 1953. 534, valamint a szerző kiadatlan előadását (*Népzene és műzene. Az Ötödfélszáz énekek közép-európai szemmel* – elhangzott az *Írásbeliség és szóbeliség* konferencián, Bp., 1995).

²⁵ Vö. *Katona vagy, rózsám, az lettél* és a *Felkötöttek, rózsám, kardodat* sorokat.

²⁶ ram (!)

²⁷ ölében

²⁸ *Kozma-ék. (1777–1781, Stoll 327) 46a, Nota alia ad notam Gyere be.*

²⁹ Kritikai kiadása: RMKT XVIII/2. 50. sz. és jegyzetei.

³⁰ I. 90. sz. Kiadása: KODÁLY–GYULAI 1952. A margón Arany János feljegyzése: *Különben: Csicseri borsó, vad lencse.*

³¹ Stoll 786, 131. Kiadása: PAKSA 1988. 107. Almásinál a *SZÁRAD A BOKOR* egyébként egy másik, nem 5+3-as osztású dallamtípussal kapcsolódott (kiadása: uo. 104.).

Az izometrikus eredetű, de átalakult strófák érdekes típusát alkotják azok a néha egyetlen sorból, máskor egy sorpárból versszakot építő, belső bővülésű változatok (XXV–XXVII.). Ezek a kontamináció hagyományosabb útját követik, főként a csallóközi Zsoldos Jákob feljegyzése. Közös vonásuk, hogy a sor(pár) kontextusába ékelődő halandzsa refrén „széteregeti” a verset, még lazább kontaminációs lehetőségeket villantva fel. E szövegek a középkori, nyugati eredetűnek tartott belső refrénes vers-technika első dallamos lejegyzései.

HETEROMETRIKUS CSOPORT

A heterometrikus csoport szervezőelve, hogy a 4×8-as táncstrófák átkerülnek egy önálló zenei és tartalmi szintre, s „fölköttük” haladnak a szintén változó tartalmú, elégikus vagy idillikus, néha gúnyos nyitósorok. Ezt a kontaminációs technikát *csali nótának* szokás nevezni. A műfaj (néhány jellegzetes daltípus segítségével) végigkíséri az egész XVIII–XIX. századi közköltészetet. Maga a meghatározás Fränkel Bertalan cikkéből származik, aki szerint „A zenei struktúra leggyakrabban a következő: „Az egyhangú, egyházas, krónika- vagy lamentáció-szerű előrészben, a mely sokszor az eredeti egyházi dallamcsírának remek kifigurázása, kapjuk a recitativ fő tartalmat, azután valamely hirtelen táncszó, kurjantás vagy dévjajlás következik gyors, sokszor furioso tánczütemben. Az ilyen ú. n. *csali nóta* mutatja az egyházi eredetű énekrythmusnak meg a tánczrythmusnak egymást kiegészítő egybeolvadását; már régi; Pálóczy Horváth Ádám-nál is előfordul és nagy része van a népdalrefrain egyik sajátos fajtájának, a versszakrefrainnek kialakulásában.”³² A csali nóták közös vonása tehát, hogy az eltérő hangvételű szövegrészek közül az első dallama lassú, egyházi népének vagy keserves jellegű, s nem ritka, hogy nagy szótagszámú sor(ok)ból áll. Ide sorolható, sőt talán mintaképként szolgálhatott a közköltészeti és népi siratóparódiák műfajának néhány képviselője, ahol a „valós” siratásra a torbeli vigalom feszes ritmikája felel. Ilyen az *Ó, én édes fiam, Miska* kezdetű szöveg, melyben a dudás még holtában is „billegeti a nótáját”, intve a gyászolókat, hogy ők is mulassanak a siralom helyett.³³

Szintén ezt az előadói eszközt használják *A rossz feleség (Gyere haza, édesanyám)* balladatípusának kéziratos és népköltési emlékei. Itt a lány keserves, kérlelő szavaira, melyekkel haldokló apjához hívja haza anyját,

³² FRÄNKEL, 1903. 51.

³³ Kiadása és a műfaj elemzése: KÜLLŐS 2001. 210.

voltaképp egy más dimenzióból érkezik a felelet, hiszen nemcsak tartalmi-habituális, hanem térbeli különbség is van a strófarészek közt (a lány az otthoni világból, az anya pedig a külvilágból, egy táncmulatságból szól a másikhoz).³⁴

Külön típust alkotnak azok a szövegek, melyekben a részek közt sajátos, szándékolt félreértés, pontosabban félrehallás van. Ennek klasszikus példája a *Van egy hitvány, tetves, rongyos vá-, vá-, város* szövegcsaládjá, ahol a lassú nyitósorok dadogós sorvégei megadják a következő sorpár valószínű nyitószavait (ezek mindig trágárságok), ám a hallgató, aki „lelki füleivel” már szinte hallja is a közönséges szavakat, felsül: a táncszakasz – bár első szótagja, mint valami gazdátlan visszhang, még a nyitósorpárból ered – mindig semleges üzenetet hordoz, „félreviszi” a témát. Tehát: az a rossz, aki rosszra gondol.

Ilyen csali nótá lehetett az *Árokszállásánál volt a veszedelem* kezdetű cigánycsúfoló is, melyet a „nagyidai harcnak keserves nótája” címen emlegettek a kortársak,³⁵ valamint az *Egyszer a cigányok gyűlést hirdetének a városban*, melynek első sora egy XVII. századi komikus históriából „érkezett” (folytatása már továbbköltés), a versszak második fele pedig egy fokozatosan emelkedő hangulatú és szótagszámú táncstrófa.³⁶ Egy vénas-szonycsúfoló (*Mondd meg nékem, cserebogár*) szintén erre az intertextuális és modalitásváltó játékra épül, hiszen nyitósorai a merengő hangulatú, népszerű szerelmi dalra utalnak.³⁷

Érdekes, hogy amíg a táncstrófák önálló szövegcsaládot alkotnak, a nyitósorokkal – jelenlegi tudásunk szerint – csak egyetlen alkalommal találkozunk külön: a *Lóskay-kódex* névnapköszöntőjében, amit azonban egy ismeretlen vers (egyházi népének?) travesztiájának tarthatunk inkább, mintsem alapszövegnek, hiszen sorai többségével (4–8.) később nem találkozunk heterometrikus helyzetben:

1. Bé borula, már el mula a nap kies világa.
2. A mezőkon, szép erdőkön gerlitzék nem zengenek.
3. De mi épen most mas keppen follytattyuk dolgainkat.
4. Szep zengessel, eneklessel palotadban meg allunk.

³⁴ A szövegtípus XVIII–XIX. századi adatainak elemzése és közreadása: RMKT XVIII/4. 34. sz. és jegyzetei.

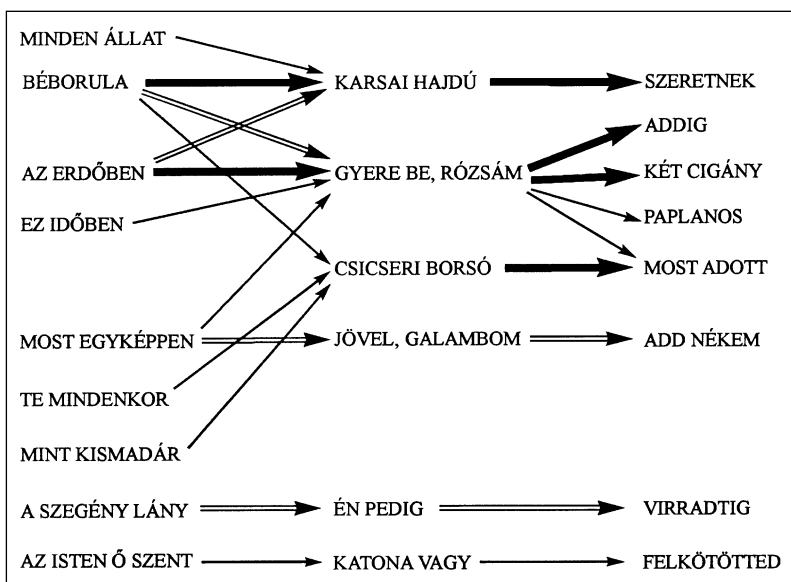
³⁵ A szövegcsalád kiadása: RMKT XVIII/4. 94. sz. és jegyzetei (a tempóváltásra Szirmay Antal X. sz. változata utal).

³⁶ Kiadása: RMKT XVIII/4. 95. sz. és jegyzetei.

³⁷ Kiadása: RMKT XVIII/4. 45. sz. és jegyzetei.

5. Az Úr Isten legyen minden dolgaiban vezéred.
6. Vidamiton, gazdagiton mennyei aldasaval.
7. Elted meszsze ki terjeszsze szerentsés esztendokre.
8. Az Vr Isten veled legyen, szivből kivannyuk. Amen.³⁸

Az 1. ábra a heterometrikus csoportban előforduló sorpárok kapcsolatait ábrázolja gyakoriság szerint.³⁹ A vastag nyilak három vagy több adatra, a kettős vonalúak két kapcsolatra, az egyszerűek pedig egyetlen adatra utalnak.

1. ábra

³⁸ *Lóskay-kódex* (1760–1761, Stoll 500) 172a–b, *Más*. Minden stróféja után egy-két & jel következik, ami valószínűleg ismétlésre utal.

³⁹ Csak azokat a változatokat dolgoztam fel, melyekben mind a nyitósorok, mind a táncstrófák változnak a szöveg során, tehát (legalábbis a kéziratos feljegyzés szerint) egyik sem tekinthető refrénnek.

Nem csupán arról van szó, hogy az izometrikus formában már létező, kiforrott szövegcsalád a patetikus nyitósorok „alá” kontaminálódott, hiszen az izometrikus csoport számos sorpárja nem kerül be a heterometrikusok közé.⁴⁰ A sorpárok kombinálódása ugyanakkor nem esetleges. Ennek alapján *nyílt* (többféle folytatással értelmes kapcsolatot tartó) és *zárt* (csak meghatározott folytatással értelmes) sorpárokat különíthetünk el. A *GYERE BE* kétféle folytatása (ill. további alkalmi kapcsolatai miatt) egyértelműen nyíltak, míg a *KARSAI* és a *CSICSERI* zártak tekinthető. A nyitósorok után – a *BÉBORULA* és az *AZ ERDŐKÖN* viszonylag statikus szerkezetétől eltekintve – a nyilak „utánaerednek” a táncstrófa-választéknak, így sokféle folytatás elképzelhető. Az első táncsorpár azonban „mederbe tere-li” a folytatást, s a tőlük érkező nyilak jóval kevesebb sorpár felé mutatnak, tehát kiegyenlítődik a variációs kör. Ezt azok a versszakok is segítik, melyek táncszakaszai a nyitósorokkal tartalmi összefüggésben állnak (továbbgondolás vagy ellentét). Ilyen zárt strófák pl. a katonabúcsúztató *AZ ISTEN Ő SZENT FELSÉGE* és *A SZEGÉNY LÁNY*. A nyitósorok utáni „párválasztó zűrzavar” maga a daltípus poétikai jellegzetessége: meredek, nem megjósolható váltás az egyházas, fennkölt bevezető után. Az persze nyilvánvaló, hogy a két alapvető nyitóversszak (*BÉBORULA* és *AZ ERDŐKÖN*) a variánsok nagy száma miatt néha egymás megszokott táncstrófájával is folytatódhat (*KARSAI* és *GYERE BE*).

Alapváltozatnak mindenképp a *BÉBORULA* → *KARSAI*, vagyis a küszöbstrófából és az énekes „portréjából”, maga-ajánlásából álló szakasz, valamint az *AZ ERDŐKÖN* → *GYERE BE* páros egymás mellettségét tarthatjuk. Ez utóbbi a szerelmes galambok képéről a társát hívogató férfi szavaira asszociál. E két versszak tehát a nyitósorok és a folytatás tartalmi egységére törekszik, ám közel sem olyan világosan, mint az említett (kontaminációval idekerült) katonabúcsú, ill. a magányos lány és a társával háló férfi ellentétes képe. Az előbbi önálló szövegcsaládként, majd leszűkülve, vándorstrófapárként is élt korszakunkban.⁴¹

⁴⁰ Pl. az ott gyakori *BOROM*, *PECSENYÉM* vagy a kontamináció útján kapcsolódott késői, szerelmi strófák (pl. a *PIROS ORCÁD* és az *EGY-KÉT PÁR CSÓK*).

⁴¹ Már a *Cantillena*. *Énekek*. *Pesnicki* (XVIII. század 2. fele, Stoll 452) c., felvidéki kéziratban helyet kap 2×2 sorpárból álló alapszövege (*Katona vagy, rózsám, az lettél*, 17b), valamint az 1761-es *Énekeskönyvben* (Stoll 263, *Felkötöted, rózsám, kardodat*, 4b). A XIX. század első felében ebből a szövegtípusból is készült „korszerűsített” műdalváltozat. Egy különálló vándorstrófából összeénekelte füzérben együtt szerepel az alábbi, szövegcsaládunkban szekundér (nem strófakezdő) sorpárból épült versszakkal:

Szólni kell azokról a változatokról is, melyekben a strófák nyitórésze vagy táncszakasza „megmerevedett”, s így az egyik rész refrénként szolgál a változó másiknak. A *Kozma-ék.* (XXVIII.) változatában egyértelmű az énekmondó szándéka: tréfás vénlánypanasszá dolgozta át a szomorú nyitósorokat, s ebben a kontextusban a minduntalan felcsendülő *GYERE BE*-refrén állandó ellenképet jelent – részben, mivel ez alapvetően férfiversszak szokott lenni, másrészt, mivel ennek zajos életigenlése a vénlányok elfojtott szerelmi vágyait vetíti ki.⁴² Ez tehát a kontextusteremtés egyik eszköze! A XXXVII. szövegben szintén a táncstrófa viselkedik refrénként, ám a nyitósorok összeolvasása után is (vö. a *Lóskay*-féle szöveg 1–3. strófájával) hiányos változatnak tekinthető. Értékét növeli azonban, hogy dallamlejegyzéssel itt találkozunk legkorábban. A Sebesy-féle késői változatnak a nyitósorai statikusak, ez is egy „beszűkülő” variáns. Itt egyértelműen a táncstrófák viszik előre a verset, s a *CSICSERI* travesztíája, a később egyre gyakrabban előforduló zöldségdicséret is helyet kap, tehát e szakaszok kölcsönös reflexiói mozgatják a szöveget. A Mindszenty Dániel-féle, ill. az Erdélyi János által kiadott változatban a nyitósorok ABA-jellel követik egymást: *BÉBORULA – AZ ERDŐBEN – BÉBORULA*. Itt hasonló a helyzet: a táncstrófák változatos szöveg hagyománya elevebb volt, mint a kiüresedő tartalmú nyitósoroké, így ezek önmagukba visszatérő fordulatokká váltak.⁴³ A LXI. változatban már mindkét rész alkalmi refrénesedését, vagyis a kétféle szövegtípusra vonatkozó háttérismeret beszűkülését megfigyelhetjük. Olyannak kell elképzelnünk ezt a folyamatot, mint a cseppkőbarlangok „telítődését”, amikor az álló és függő cseppkövek gyakorlatilag megtöltik a rendelkezésre álló teret, így a barlang apránként elveszíti légterét, ki- és bejáratát.

Addig, édes rózsám, el nem mégy,
Míg háromszál gyertya el nem ég,
A' negyedik is majd félben ég,
Még a' mi szerelmünk nem elég.

Kecskeméthy Csapó Dániel: Dalfűzérke IV (1846), 9. Dana.

⁴² A valószínűleg Sárospatakon keletkezett *Kozma-ék.* (1777–1781) jellegzetessége, hogy közköltészeti versanyaga rengeteg egyedi vonást, tudatos költői beavatkozást, travesztáló és kompiláló hajlamot mutat, erős nőellenes felhangokkal. Az RMKT XVIII/4. kötetében kiadott kurvacsúfolók például csaknem mind magányos szövegek, de minden sorukhoz és eufemisztikus képükhöz számos analógiát ismerünk közköltészeti forrásokból. Nem kell tehát csodálkoznunk ezen az egyedi travesztátián sem.

⁴³ A XLIII. változatban a hiányzó nyitósorok valószínűleg ugyanígy az első visszatérésére utalnak.

A heterometrikus csoport végén egy olyan ritka daltípust mutatok be, mely a *BÉBORULA*-típus modelljét követi, csak két más szövegrendszer összehangolásával. A poétikai képlet azonos: egy sorpárnyi szomorú, szintén esti, elégikus hangulatú szövegrész kapcsolódik a táncos karakterű *SZÁRAD A BOKOR*-verstípussal. Annyival egyszerűbb azonban a kutató helyzete, hogy ez valóban két, önállóan is létező, egyenrangú szövegcsalád alkalmi, asszociációs „szövetsége”, ami – jelenlegi tudásunk szerint – a *BÉBORULA*-csoport variánsainál nem egyértelmű. A *SZÁRAD A BOKOR* elsőként az 1800-as évek elején bukkan fel,⁴⁴ s országosan ismertté vált. Néhány jellemző stróféja, mint már láthattuk, az izometrikus *GYERE BE*-változatok közé is bekerült (XII.). Azonos versformájuk, ill. néha rokon dallamuk tehát kapcsolatot teremtett köztük. A *FELJÖTT MÁR A CSILLAG* izometrikus változata csak nyomtatott kiadásában maradt ránk.⁴⁵ A két kontaminálódott dal – a *BÉBORULA*-típushoz hasonlóan – versszakonként asszociációs kapcsolatban van egymással, különösen a hosszabb variáns 3. szakasza, ahol a 2. nyitó sor éppúgy a *Gyere be* szavakkal kezdődik, mint a táncstrófa. Nem tudjuk, hogy mennyire volt közismert ez a szép versmontázs; erős a gyanú, hogy csak a pápai református kollégium szellemi környezetében énekelték. A *Pápai ék.* ugyanazé a Kiss Dénesé volt az 1840-es években, aki a híres kottás gyűjteményt összeírta.⁴⁶ Mivel pedig a kötet legkésőbbi kézírásával szerepel, amely Kiss Dénesé is lehet, akár alkalmi, kevesek által ismert kombinációnak tarthatjuk.

* * *

Jól látható, hogy a két metrikai csoport egymás mellett élt – nyilván nem kölcsönhatások nélkül. Bizonyítható, hogy a kéziratok összeírói gyakran több változatot ismertek párhuzamosan. A *Kozma-ék.*-ben például nemcsak a vénlánycsúfolóvá alakított *BÉBORULA*-típust, hanem – nótajelzés által – az izometrikusat is megtaláljuk (l. fentebb). A pápai Kiss Dénes az izometrikus típushoz többféle dallamot jegyzett le 1844-es gyűjteményében, ahol a *FELJÖTT MÁR A CSILLAG* (vagyis a *BÉBORULA* poétikai rokona) is szerepel. A szöveg- és dallamrendszer legszélesebb körét azonban Almási Sámuel kézírataiból ismerhetjük meg: a) izometrikus,⁴⁷ b) belső

⁴⁴ Pl. *Nihelszki Dávid-ék.* (1806–1824, Stoll 584) 158.

⁴⁵ *Kecskeméthy Csapó Dániel: Dalfüzérke* (1844–1846) III. (1845) 11. sz.

⁴⁶ STOLL 2002. 272.

⁴⁷ Közlésünkben: XIII.

refrénes,⁴⁸ c) *BÉBORULA*-típusú,⁴⁹ d) sorpár+utórefrén⁵⁰ szerkezetű szövegeket és dallamokat.

Néhány kézirat esetében szembetűnő, hogy a jellegzetes ritmikájú izometrikus (vagy tánc-) strófák a hasonló jellegű szövegeket is „behívják”.⁵¹ Könnyen lehet, hogy a *Hol a házad, rózsám, nem tudom*, ill. *Hol lakik kend, húgom? Patakon* kezdetű szövegek születését szintén ez a szövegcsalád segítette.

ÖSSZEGZÉS

Mulatódalunk „családregényében” csaknem 90 éven át nyomom követhetjük a tartalmi-formai változásokat, az illeszkedés és a széthullás szabályrendszerét. Ennek főbb eseményei az alábbiak lehettek (I = izometrikus, H = heterometrikus csoport):

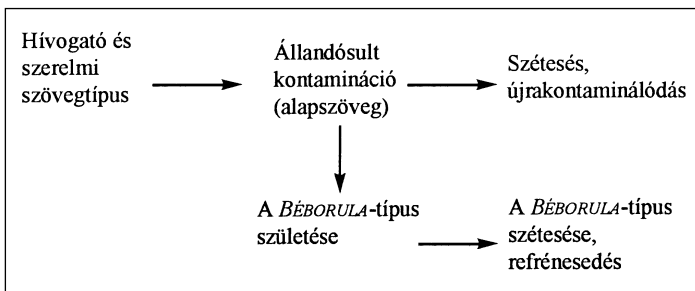
1. Az udvarló, majd hívogató tematika megjelenése (I)
2. A hívogató-dicsekvő karakter, egyben a szokásos strófacapsolatok rögzülése (I)
3. A *BÉBORULA*-típus születése egy ismeretlen (talán a *Lóskay*-kódex változatához is mintaképpül szolgáló) lassú dalból és a már „össze-forrott” izometrikus strófaláncból (H).
4. Az izometrikus füzér megbomlása, a) sorpárkombinatorikus, belső refrénes, ill. b) kontaminált változatok születése (I)
5. A *BÉBORULA*-típus „féloldalas” refrénesedése, egyben a félstrófák szövegrepertoárjának beszűkülése (H).

⁴⁸ Közlésünkben: XXVII.

⁴⁹ *Magyar Dalnok V.* (1850-es évek) 45. sz. Szerkezete: *ZÖLD ERDŐBEN – CSICSERI-TRAVESZTIA; BEBORULA – CSICSERI*. Színi Károly közlése valószínűleg ezen alapul (SZÍNI 1865. 197. sz.).

⁵⁰ *Magyar Dalnok V.* (1850-es évek), 11. sz. *Nem ettem még ma egyebet*.

⁵¹ Pl. a *Szatmári melodiárium* (1820-as évek, Stoll 1295) vagy a *Nóták* (1827, Stoll 1276) esetében.

2. ábra

Jól látható: a középső korszakban létrejött, első látásra lazának, alkalminak tűnő kapcsolatok (pl. a *CSICSERI* jelenléte) állandósulását, a strófák „összetapadását” a heterometrikus, strófán belül is műfajváltó *BÉBORULA*-típus hierarchiája még jobban rögzíti, sőt, az izometrikus csoport „válságidőszakában” is együtt tartja a versszakokat. Az „összeforrás” (XVIII. század vége) után az izometrikus csoport változásai, a sorpárok újrakontaminálódásai épp azért nem hagytak nyomot a heterometrikus csoporton, mivel addigra az befogadta saját, apránként bezáruló variálódási rendszerébe a hajdan csak „vendégségbe érkezett” strófákat. A *JÓVEL*, *GALAMBOM* itteni létrejöttét tehát az izometrikus csoportban lezajló irodalmiasodás párhuzamos jelenségének tarthatjuk.

A XIX. század második feléből származó, valamint recens folklóradatok szerint a *BÉBORULA*-típus apránként feledésbe merült – alkotóközegével, a folklórjelenségeket a műköltészeti divattal spontán/tudatosan vegyítő kollégiumi diákköltéssel együtt. A *GYERE BE*-típus azonban – néha töredékesen, néha sorpárokra bomlott és újrakontaminálódott formában (pl. énekes körjáték), néha egészen más hangulatú dalokhoz (pl. ivónóta, keserves) kapcsolódva – máig fennmaradt népköltészetünkben.

FÜGGELÉK

I. Szövegek

Az alábbiakban közreadom a szövegesalád teljes, jelenleg ismert korpuszát két metrikai csoportban, folyamatos római számozással. A verseket az ún. kritikai betűhív módszerrel közlöm, vagyis a kis- és nagybetűk ingadozása és a központozás kivételével betűhíven. Javításaimat dőlt betűvel adom, de a rövidítések feloldását nem jelöltem. A források adatait l. a Stoll-bibliográfiában (csak sorszámukat közlöm), az ott nem szereplők könyvtári jelzetét azonban itt. A kották G-záróhangra transzponálva szerepelnek.

Izometrikus eredetű szövegek

A) 4×8 és átalakult formái

I. Lőcsei ék. (1768, Stoll 1080) 41. *Aria de Amazia*

1. Gyerebé, rósám, gyerebé,
Mert magam vagyok idébe,
Fejér galambocska képébe,
Nyitva az ajtó, bé gyöhetsz.
2. Tiszta *a* lóczám,⁵² le ülhetcz,
Vetve az ágyom, le fekhecz.
Két piros alma asztalon,
Csókold meg aztat, galambom!
3. Borom, pecsenyém mind elég,
Csak *a* szerelem⁵³ oly kevés!
Adig házambul ki nem mégy,
Még három szál gyertyám ell nem ég.
4. Kovács Jóseff jurista vagyok én,
A Rácz uczán lakom én,
Ott keres engem, Christinkám,
Meg tanálsz engem, violám.

⁵² Tiszta lóczám

⁵³ Csak szerelem

1–3. versszakának beosztása nem kizárólagos érvényű, a rímek eltolódása miatt hiányzó sorokkal kell számolnunk.

II. Adorján Imre-ék.

(XVIII. század 2. fele, Stoll 446) *Kiadása: GYALUI 1895. 79.*

Csitsiri borsó, vad lentse,
Fekete szemü menyetske,
Én szivemet ellopta,
Ő magának elcsalta

III. Dalok és példabeszédek

(1791–1808, Stoll 1110) 2a

1. Gyere be, rósám, gyere be,
Tsak magam vagyok ide be.
Addig a' házamból ki nem mégy,
Még három szál gyertyám el-nem-ég.
2. Tsitsere borsó, vad-lentse,
Fekete szemü menyetske.
Most adott Isten kezemre,
Még járom⁵⁴ vele kedvemre.
3. Bor, ser, petsenye elég van,
De szerelem, *rózsám*, kevés van.⁵⁵
Addig az házamból ki nem mégy,
Még három szál gyertyam el-nem-ég.

IV. Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei II.

(1790–1809, Stoll 399) 128a

Kartsai hajdú vagyok én,
Haj, kapu félen lakom én.
Ej, szeretnek engem a' lányok,
A' menyecskék sem utálnak.

⁵⁴ járok

⁵⁵ De szerelem kevés van

V. Aranyosrákosi Székely István: Vanitas Vanitatum

(XVIII. század vége). *Kiadása: KANYARÓ 1902. 460.*

Czicziri borsó, vad lencse!
Haj! kökénszemű menyecske.

Adott Isten kezemre,
Meghordozlak kedvemre.

Székely táncszók füzérének első két darabja.

VI. Herschman István-ék.

(1746–1797; XIX. század eleji írás; *Stoll 310*) 161. *Enek*

1. Gyere be, rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok ide be.
Két cigány legény hegedül,
Csak magam járom egyedül.
2. Csicseri borsó, vad lentse,
Fekete szemű menyetske.
Most adott Isten kezemre,
Majd meg járom veled kedvemre.

VII. Szentgyörgyi István-ék.

(XIX. század eleje, *Stoll 541*) 84.

Gyerebe, rózsám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Három tzigany legen hegedül,
Tsak magam járom egyedül.

VIII. Dávidné Dudája

(1809, *Stoll 602*) 17. 39^{dik})

1. Gyere bé, rosám, gyere bé,
Csak magam vagyok idebé.
Két cigány legény hegedül,
Csak magam járom egyedül.

2. Veni intra mea, rosa,
Tantum ipse sum in domo.
Mos intra pono januam,
Et mos claudo tabulam.
3. Pítvarom, házam sepreetlen,
Paplanos ágyam vetetlen.
Addig a' házamból kinem mégy,
Míg három szál gyertyám elnem ég.
4. Búza, bor, kaláts elég van,
De szerelem, rósám, *kevés*⁵⁶ van.
Vigadjunk ketten tanzolva,
Vigadjunk ketten tanzolva.
5. Karsai hajdú vagyok én,
A kapu felel lakom én.
Szeretnek engem a' lányok,
A' menyetskéknék a' langjok.

IX. Szirmay Antal: Quodlibet

(1812, Stoll 633) 48. sz. *Kiadása: KŐNIG 1902. 208.*

Gyere be, rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok ide be.
Addig a' szobából ki nem mégy,
Míg három szál gyertya ell-nem ég!

X. Felvidítő V. Nóták I.

(1824, Stoll 720). 46^{dik} Dall

1. Kassai hajdu vagyok én,
A kapu félén lakom én.
Szeretnek engem a' lányok,
A menyetskéknék a' langjok.
2. Csitseri borsó, vad lentse,
Fekete szemü menyetske!
Most adott Isten kezemre,
Majd meg tanitlak kedvemre.

⁵⁶ elég

3. Gyere be, rósám, gyere bé,
Tsak magam vagyok ide bé.
Két tzigány legény hegedül,
Tsak magam járom egyedül.

XI. Balla Pál-ék.

(1827, *Stoll 741*) 30. sz.

1. Egy-két pár csók nem a világ.
Bomoljon meg, a ki nem ad.
Adj hát, rózsám, hold világonn,
Úgy sem kell az a más világonn.
2. Gyere be, rózsám, gyere be,
Tsak magam vagyok idebe.
Kis kamarámba gyere be,
Csókba feresztlek idebe.
3. Piros ortzád mellett maga
El hal a Vénus csillaga,
Sőt tán ettől költsönözött
Fénnyel ég a többi között.
4. Ne sajnáljad, szivem, azért,
Hogy szám sokszor szép szádhoz ért,
Mert a kik egymást szeretik,
Azok közt gyakrann megesik.

XII. Kelemen László: Világi Énekes Könyv

(1828, *Stoll 1283*) 76b–77a. 101. Dal

1. Szarad a' bokor a' tetön,
Haragszik rám a' szeretöm.
Verje meg az én Istenem,
A' ki áskálodik ellenem.
2. Hej, rozsa, rozsa, piros vagy,
Hajnali álom, édes vagy,
Te pedig, rózsám, enyim vagy,
Csak ezentul is elne hadgy!

3. Gyere be, Ruzsim, gyere be,
Csak magam vagyok idebe.
Két cigán legén hegedül,
Csak magam járom egyedül.
4. Csitsiri borso, vad lentse,
Fekete szemű menyetske.
Most adot Isten kezemre,
Majd meg is járom kedvemre.

XIII. Almási Sámuel: Magyar Dalmok

(1834, Stoll 795) 143. sz. Népdal. Kiadása: KODÁLY-GYULAI 1952. 144.

1. Tsitsiri borso, vad lentse,
Fekete szemű menyetske,
Adjad, Uram Isten, kezemre,
Hogy tanithassam meg kedvemre.
2. Kassai hajdu vagyok én,
A falu végén lakom én.
Szeretnek engem a lányok,
A menyetskéknak a lángjok.
3. Gyere be, rosám, gyerebe,
Csak magam vagyok ide be.
Három cigány legény hegedül,
Csak magam járom egyedül.
3. Gyere be, rosám, gyerebe,
Csak magam vagyok ide be.
Nyitva van az ajtom, bé jöhetsz,
Bontva van ágyom, lefekhetsz.

Dallamát saját átíratban közlöm (eredetileg fis-finalis).

Csi - csi - ri bor - só, vad len - cse, Fe - ke - te sze - mü me - nyecs - ke,
Ad - jad, U - ram Is - ten, ke - zem - re, Hogy ta - nit - has - sam meg ked - vem - re!

1. kotta

XIV. Vári Szabó Sámuel-ék.

(1834, Stoll 803) *Nota 111.*

1. Edgy két pár csolk nem a világ,
Bomoljon meg, aki nem ád!
Adjál, rozsám, hold világon,
Ugy sem kel ez a más világon!
2. Gyere be, rozsám, gyerebe,
Csak magam vagyok idebe,
Kis kamarámba gyerebe,
Csokkal feresztlek idebe.

XV. K. R. gyűjteménye

(1839–1843, Stoll 833) *5. csomó, IV. 19b*

1. Gyere be rósám, gyere be,
Csak magam vagyok ide be,
Hét tzigány legény hegedül,
Csak magam járom egyedül.
2. *Mosott a' lótzám, le ülhetsz,*
Vetett az ágyam, lefekhetsz,
Bor, petsenye ró'sám elég van,
De szerelem, kintsem, kevés van.

Megegyezik az Erdélyi-féle, XXIII. változattal. Nem kizárt, hogy annak másolata?

XVI. Romy Károly György versgyűjteménye

(1830-as évek) *MTAK RUI 8r. 206/172/g, 44b, 78. sz.*

Cziczerei⁵⁷ borsó és lencse,
Fekete szemü menyecske,
Most adott Isten kezemre,
Még sem élhetek kedvemre.

⁵⁷ Cziczér.

XVII. Gyurikovics-gyűjt.

(1830–40-es évek) *MTAK RUI 8r. 206/172/e, 3a*

Gyere be, rosám! gyerebe,
Tsak magam vagyok *ide be*,⁵⁸
Nyitva van ajtó, be jöhetsz,
Vedd fel az *ágyot*,⁵⁹ le fekhetsz

A szöveg után, sűrűn áthúзва: Dárda Die 27o Nov 1807. ab Eva & Bar
baro Lázár

XVIII. Nagy Ferenc-ék.

(1843) *Prága, UK XXII. c. 10. c. 24. (Kubelik–Széll-gyűjt.)*
MTAK Mf. 4667/I. 21. Dall

1. Piros orczád mellett maga
Elhal a Vénus csillaga,
Sőt, tán attol kölcsönözött
Fénnyel ég a többi között.
2. Ne haragudj, rosám, azért,
Hogy szám sokszor kis szádhoz ért,
Mert akik egymást szeretik,
Azok közt gyakran meg esik.
3. Gyere be, rosám, gyere be,
Csak magam vagyok idebe.
Kis kamaramba gyere be,
Csokba feresztlek idebe.

XIX. Kiss Dénes dalgyűjteménye

(1844) *OSZK Ms. mus. 1097. 10. sz. (1. dallamváltozat)*

Gyerebe, rózsám, gyerebe,
Csakmagam járom idebe.
Két cigány legény hegedül,
Csak magam járom egyedül.

⁵⁸ *ide<be> be*

⁵⁹ *<á> ágyot*

Dallamát saját átiratban közlöm (eredetileg A-dúr).

Gye - re be, ró - zám, gye-re be! Csak ma-gam já - rom i - de-be,
Két ci-gány le - gény he-ge-dül, Csak ma-gam já - rom e - gye-dül.

2. kotta

XX. Kiss Dénes dalgyűjteménye

(1844) 10. sz. (2. dallamváltozat)

Csicseri borsó, vad lencse,
Fekete szemű menyecske,
Most adott Isten kezemre,
Megjárom veled kedvemre.

Dallamát saját átiratban közlöm (eredetileg a-moll).

Csi - ese-ri bor - só, vad len-ese, Fe - ke-te sze - mű me-nyecs-ke,
Most a-dott Is - ten ke-zem-re, Meg - já-rom ve - led ked-vem-re.

3. kotta

XXI. Kecskeméthy Csapó Dániel: Dalfűzerke

IV. (1846), 89. Dana

Gyere be, rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok ide be,
Két cigány legény hegedül.
Csak magam járom egyedül.

XXII. Erdélyi János: Magyar népdalok és mondák

(1846–1848) I. 81. (125. sz.)

1. Erre gyere, rózsám, nincsen sár,
Nincs is az ajtómon semmi zár,
Nyitva van az ajtóm, bejöhetsz,
Bontva van az ágyam, lefekhetsz.
2. Addig a házamból el nem mégy,
Míg háromszál gyertya el nem ég.
A negyedik is már félben ég,
A szerelem mégis nem elég.

XXIII. Erdélyi János: Magyar népdalok és mondák

(1846–1848) II. 62. (116. sz.)

1. Gyere be, rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok ide be,
Hét cigány legény hegedül,
Csak magam járom egyedül.
2. Mosott a lócsám, leülhetsz,
Vetett az ágyam, lefekhetsz,
Bor, pecsenye, rózsám, elég van,
De szerelem, kincsem, kevés van.

XXIV. Erdélyi János: Magyar népdalok és mondák

(1846–1848) II. 220. (411. sz.)

1. Töltsd tele, pajtás, poharam,
Míg ki nem ázik agyaram.
Addig iszom, míg a temető
Be nem fedez, mint a lepedő.
2. Karsai hajdú vagyok én,
A kapufélen lakom én.
Szeretnek engem a lányok,
A menyecskékhez nem járok.
3. Csicséri borsó, vad paszuly,
Fekete szemű uborka,
Most adott Isten, kurumpli,
Majd meg is eszlek, vörös tök.

B) 2×8 eredetű, belső bővítésű strófatípus

XXV. Zsoldos Jákob-ék.

(1817 után, Stoll 672) Kiadása: BALASSA 1902. 39. (6. sz.)

1. Csicseri borsó, vad lencse,
Csicseri borsó, libizom, lipszom, lobodai libidom, vad lencse.
2. Fekete szemű menyecske,
Fekete szemű, libizom, lipszom, lobodai libidom, menyecske.
3. Part alatt lakik a fecske,
Part alatt lakik, libizom, lipszom, lobodai libidom, a fecske.
4. Hej dunyha, dunyha, de puha,
Hej, dunyha, dunyha, libizom, lipszom, lobodai libidom, de puha.
5. Amott egy lány azt mondja,
Amott egy lány, libizom, lipszom, lobodai libidom, azt mondja:
6. De ki maradtam alóla,⁶⁰
De ki maradtam, libizom, lipszom, lobodai libidom, előle.
7. Add, Uram Isten, kezemre,
Add, Uram Isten, libizom, lipszom, lobodai libidom, kezemre.
8. Megjárom véle kedvemre,
Megjárom véle, libizom, lipszom, lobodai libidom, kedvemre.
9. Pitvarom, házom sepretnen,
Pitvarom, házom, libizom, lipszom, lobodai libidom, sepretnen.
10. Paplanos ágyom vetetlen.
Paplanos ágyom, libizom, lipszom, lobodai libidom, vetetlen.

Az ismétlésre csak – jel utal (az eredeti kézirat ismeretlen helyen van).

⁶⁰ előle

XXVI. Tóth István: Áriák és dalok

(1832–1843, Stoll 786) II. 156. sz.

Karsai hajdú vagyok én,
A kapu fêlen, ribizirom ribsзом, naturibi ribizom, lakom én.

Dallamát saját átíratban közlöm (eredetileg D-dúr, az oktáv töréstől eltekintve).

Kar - sa - i haj - dú va - gyok én,
A ka - pu - fê - len ri - bi - zi - rom ribs - zom, Na - tu - ri - bi - ri - bi - zom la - kom én.

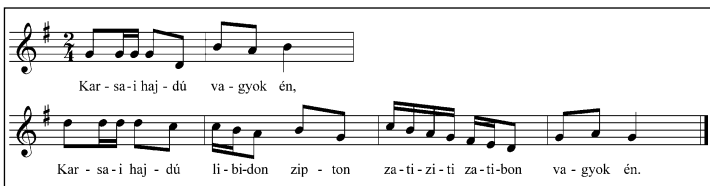
4. kotta

XXVII. Almási Sámuel: Magyar Dalnok

(1834, Stoll 795) 168. sz. Nép dal.

1. Karsai hajdu vagyok én,
Karsai hajdu, libidon zipton, zatiziti zatibon, vagyok én.
2. A falu végén lakom én,
A falu végén, *libidon zipton, zatiziti zatibon, lakom én.*
3. Szeretnek engem a' lyányok,
Szeretnek engem, *libidon zipton, zatiziti zatibon, a' lyányok.*
4. Es a' menyetskeknek lángjok,
Es a' menyetskek, *libidon zipton, zatiziti zatibon, -nek lángjok.*

Dallamát saját átíratban közlöm (eredetileg C-dúr).

Kar - sa - i haj - dú va - gyok én,
Kar - sa - i haj - dú li - bi - don zip - ton za - ti - zi - ti za - ti - bon va - gyok én.

5. kotta

Heterometrikus szövegek

A) 8+7 + 4×8

XXVIII. Kozma-ék.

(1777–1781, Stoll 327) 22b–23a

1. Az erdőbe, amezőben gerlitzék zengedeznek.
Gyere be, rosám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Mig három szál gyertyám el nem ég.
2. A faluban, a házakban beszélgetnek leányok.
Gyerebe, rosám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Mig három szál gyertyám el nem ég.
3. Legyenekről, ilyenekről, hogy miket tsínállyanak.
Gyere be, rosám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Mig három szál gyertyám el nem ég.
4. Uram Isten, ha meg adnád, amiket mi kívánunk.
Gyerebe, rosám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Mig három szál gyertyám el nem ég.
5. És végtére, vén seggünkre nagy sok buis ütközne.
Gyerebe, rosám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Mig három szál gyertyám el nem ég.
6. Üssük föbe mi magunkat, hogy ne epezszen a bu.
Gyere be, rosám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Mig három szál gyertyám el nem ég.

A refrénre csak kezdete utal a 2–6. versszakban.

XXIX. Tolvay István-ék.

(1788–1791, *Stoll 381*) 16b–17a Mas 7.

1. Be borula, jaj, el mula a nap fényes világa.
Gyerebe, rosám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Addig a' hazambol kinem mégy,
Mig harom szal gyertyam elnem ég.
2. Az erdőben, zöld mezőben gerlitzek zengedeznek.
Karsai legény vagyok én,
A kapu félen lakok én.
Szeretnek engemet a leányok,
A mint eskednek is a lanyok.

Az utolsó négy sor eredetileg 1, 3, 2, 4 sorrendben szerepelt.

XXX. Veress Márton-ék.

(1793, *Stoll 419*) 69a. Más

1. Bé borula, jaj, el mula a' nap fényes világa.
Karsai hajdú vagyok én,
A' kapú félen állok én,
Szeretnek engem a' jányok,
A' menyecskéknek a' lángjok.
2. Az erdőkön, a' mezőkön gerliczék zengedeznek.
Gyere be, rósám, gyere be,
Csak magam vagyok ide be.
Addig a házamból ki nem mégy,
Mig 300 gyertyám el nem ég.
3. Csicseri borsó, vad lencse,
Fekete szemü menyecske.⁶¹
Most adott Isten kezemre,
Majd meg is dörgöllek kedvemre.

⁶¹ menyecske

XXXI. Kunszentmiklósi ék.

(1797–1798, Stoll 438) 31. Más

1. Az erdőben, a' mezőben gerlitzék zengedeznek.
Gyere be, rósam, gyere be,
Tsak magam vagyok ide be.
Két tzigán legény hegedül,
Tsak magam járom egyedül.
2. Be borula, jaj, el mula a' nap fényes világa.
Karsai hajdu vagyok én,
A' kapu félén lakom én.
Szeretnek engem a' lányok,
A' menyetskéknek galambjok.

XXXII. Énekeskönyv

(XVIII. század 2. fele, Stoll 457) 2a

1. Bé borúla, jaj, el múla a nap fényes világa.
Furtsa gavallér vagyok én,
Paplanos ágyba hálókén.
Szeretnek engem a lányok,
A menetskéknek is a...
2. Az erdőben, a *mezőben gerlitzék*⁶² zengedeznek.
Gyerebe, rósám, gyerebe,
Tsak magam vagyok egyedül,
Addig a házamból ki nem mégy,
Míg három szál gyertyám el nem ég.
3. Most egyképpen, malyd más képpen folytattyuk dolgainkat.
Jővel, galambom, kedvesen,
Szivemnek titka, kedvesebb.
Ad nékem szemellyed, edesem,
Mert enyim vagy, szép szerelmesem.

⁶² mezőben az erdőben

4. Ez időben vig örömben⁶³ zengedünk mi szivünkben.
Gyerebe, kedves, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe,
Pitvarom, konyhám sépretlen,
Paplanos ágyam vetettlen.
Két tzigány legény hegedül,
Tsak magam járom egyedül.

Az utolsó két sor a 4. strófa 4–5. sorának alternatívájaként, közvetlenül azok után írva.

XXXIII. Világi nóták

(XVIII. század vége, Stoll 516/A) XXVIII^{dik} Nota

1. Az erdőben, a' mezőben gerlitzék zengedeznek.
Gyerebe, rósám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Addig a' házamból kinemmég,
Míg három szál gyertyám elnemég.
2. Minden állat az ég alatt nyugszik immár fészékben.
Miskóltzi legény vagyok én,
A torony alatt lakom én,
Szeretnek engem a' lyányok,
A' menyetskéknek a' javok.

XXXIV. Szeel Imre-ék.

(1790–1794, Stoll 404) 14. Más

1. Bé borúla, jaj, elmúla a nap fényes világa.
Karsai hajdu vagyok én,
A kapu félen lakom én.
Szeretnek engem a jányok,
A menyetskéknek a langjok.
2. Vagy egykeppen, vagy máskeppen folytattyuk dolgainkat.
Gyerebe, rozsám, gyerebe,
Csak magam vagyok idebe.
Most adott Isten kezembe,
Majd megjárom veled kedvemre.

⁶³ örömben

3. Az Isten ő *szent* felsége visellye már gondodat.
Katona vagy, rozsám, a' lettél,
Nekem ugyan nagy bút szerzettél.
Fel kötötted, rozsám, kardodat,
Visellye már Isten gondodat.

XXXV. Kiss Pál-ék.

(1807–1808, *Stoll* 587) 82–83. *Nota CXXXVII^a*

1. Bé borula, jaj, el múla a' nap fényes sűgára.
Karsai hajdú vagyok én,
A' kapu félen lakom én.
Szeretnek engem a' lányok,
A' menyetskéknek a' lángjok.
2. Zöld erdőben, szép mezőben gerliczék zengedeznek.
Gyere be, rósám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Két tzigány legény hegedül,
Tsak magam járom egyedül.
3. A' szegény lány, mig maga hál, még a prűtsöktől is fél.
Én pedig másod magammal
Takarodszom paplanommal.
Viradtig tsendesen nyugszom,
Mindég kedvemre aluszom.
4. Te mindenkor, még éjféلكor, engem szivesen láttál.
Csicseri borsó, vad lentse,
Fekete szemű menyetske.
Most adott Isten kezemre,
Majd meg is járom kedvemre.
5. De itt éppen, már más képpen fojtattyuk dolgainkat.
Jövel, galambom, kegyesem,
Szivemnek titka, jegyesem,
Add nékem szeméjed, édesem,
Tiéd vagyok, rósám, kegyesem.

XXXVI. Fábrián Gábor-ék.

(1810, Stoll 612) 4a–b (10. sz.)

1. Béborula, jaj, elmúla a' nap fényes világa!
Gyere be, rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok ide be'.
Addig a' házamból ki nem mégy,
Míg három szál gyertyám el nem ég.
2. Zöld erdőben, zöld mezőben gerliczék zengedeznek.
Csicseri-borsó, vad lencse,
Fekete szemű menyecske,
Most adott Isten kezemre,
Megjárom véled kedvemre.

XXXVII. Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz énekek

(1813, Stoll 639) 253. sz. Gyere be rózsám!

Kiadása: BARTHA–KISS 1953. 369–370.; ÉP 111. sz.

1. Béborúla, már elmula a nap fényes világa.
Gyere be, rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Míg három szál gyertyám el nem ég.
2. Az erdőkön, a mezőkön gerlicék zengedeznek.
Gyere be, rózsám, *gyere be,*
Csak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Míg három szál gyertyám el nem ég.
3. De mi éppen most másképpen folytatjuk dolgainkat.
Gyere be, rózsám, *gyere be,*
Csak magam vagyok idebe.
Addig a házamból ki nem mégy,
Míg három szál gyertyám el nem ég.

A refrénsorok rövidítve. Dallamát Bartha Dénes átírata nyomán közlöm (BARTHA-KISS 1953. 633.).

Bé-bo - ru - la, már el - mú - la a nap fé - nyes vi - lá - ga.

Gye - re be, ró - zám, gye - re be! Ad - díg a há - zam - búl ki nem mégy,
Csak ma - gam va - gyok i - de - be. Míg há - rom szál gyer - tyám el nem ég.

6. kotta

XXXVIII. Nyáry Bálint-ék.

(1823, Stoll 1251) 105. 21. Nota

1. Az erdőben, a mezőben gerlitzék zengedeznek.
Csitséri borso, vad lentse,
Fekete szemü menyetske,
Most adott Isten kezemre,
Majd el is járom kedvemre.
2. En Istenem, sok nagy bűnöm lelkemet szorongattják.
Gyerebe, rósám, gyerebe,
.....
.....
.....
3. Mint kis madár, ha szélvész jár az égi tsattogásba.
Karsai hajdu vagyok én,
A kapu félen lakom én.
Szeretnek engem a lányok,
A menyetskéknak a lángjok.
4. Míg a kis lány magába hál, még a prütsök től is fél.
En pedig másod magammal,
Takarodszom paplanommal,
Virradttig tsendesen nyugszom,
Másod magammal aluszom.

A 2. táncstrófára csak etc. jelölés utal.

XXXIX. Kardos Antal-ék.

(1823, Stoll 712) 160–161. 146^{ik} Nóta

1. Az erdőbenn, a' mezőben gerlitzék zengedeznek.
Kassai hajdu vagyok én,
A' kapu félen lakom én.
Szeretnek engem a' jányok,
A' menyetskéknek a' lángjok.

2. Mint kis madár, ha szélvész jár az égi tsattogásban.
Csitseri borsó, vad lentse,
Fekete szemű menyetske.
Most adott Isten kezemre,
Majd meg is teszlek kedvemre.

3. Az erdőben, a' mezőben gerlitzék zengedeznek.
Jöszte bé, rósám, jöszte bé,
Tsak magam vagyok idebé.
Két tzigány legény hegedül,
Tsak magam járom egyedül.

Ollyat, mint egy köles halom,
Érted halok meg, galambom.

Az utolsó strófa a kéziratban is így szerepel.

XL. Szatmári melodiárium

(1820-as évek, Stoll 1295) 111.

.....

[A kézirat leadása idején még nincs birtokomban a szöveg fénymásolata, így 1998-as szerkezeti jegyzeteim alapján hivatkozom rá. Ha tudom, pótolni fogom a szöveg hiányzó sorait.]

XLI. Nóták

(1827, Stoll 1276) 52–53. LXI. Nota

1. Az erdőben, a mezőben gerlitzék zengedeznek.
Karsai hajdu vagyok én,
A kapu félen lakom én.
Szeretnek engem a jányok,
A menyetskéknek a lángjok.
2. Az erdőben, a mezőben gerlitzék zengedeznek.
Gyerebe, rósám, gyerebe,
Tsak magam vagyok ide be.
Két tzigány legény hegedül,
Tsak magam járom egyedül.
3. Mint kis madár ha szélvész jár az egi tsatogásban.
Karsai hajdu vagyok én,
A kapu félen lakom én.
Szeretnek engem a jányok,
A ményetskéknek a langjok.

Az 1. strófa végén *:/* jel utal az utolsó sorpár megismétlésére.

XLII. Mindszenty Dániel: Nemzeti Dalgyűjtemény

(1832) MTAK RUI 8r 206/56. 171. sz.

1. „Béborula, jaj, elmúla a’ nap fényes világa.”
Jere-be, rózsám, jere be!
Csak magam vagyok ide be;
Házamból addig ki nem mégy,
Míg két szál gyertya el nem ég.
2. „Az erdőbe, zöld mezőbe gerliczék zengedeznek.”
Kassai hajdu vagyok én,
Az kapufélen lakom én;
Szeretnek engem a’ lányok,
A’ menyecskéknek a’ lángjok.
3. „Béborula, jaj, elmúla a’ nap fényes világa.”
Csicseri borsó, vad lencse;
Fekete szemű menyecske!
Most adott Isten kezemre,
Majd el is járom kedvemre.

A nyitósorok a kéziratban is idézőjelben, aláhúzva szerepelnek.

XLIII. K. R. gyűjteménye

(1839–1843, Stoll 833) 9. csomó, VII. 1a

1. Az erdőben, a' mezőben gerlitzék zengedeznek.
Gyere be, rósám, gyere be,
Csak magam vagyok ide be.
Két cigány legény hegedül,
Csak magam járom egyedül.
2. Paplanos ágyam vetetlen,
Az oldal szobám sepretnen,
Addig a' házamból ki nem mégy,
Míg három szál gyertyám el nem ég.
3. Karsai hajdú vagyok én,
A' kapu félen lakom én.
Szeretnek engem a' jányok,
A' menyecskéknek a' langjok.

XLIV. Sebesy Kálmán népdalgyűjteménye

(1846) MTAK RUI 8r 206/97. 79b–80a

1. Az erdőben, a mezőben gerlitzék zengedeznek.
Gyerebe, rosám, gyerebe,
Tsak magam vagyok idebe.
Két tzigány legény hegedül,
Tsak magam járom egyedül.
2. Az erdőben, a mezőben *gerlitzék zengedeznek.*
Kartsai hajdu vagyok én,
A kapu félen lakom én.
Szeretnek engem a lányok,
A' menyetskéknek a lángjok.
3. Az erdőben, a mezőben *gerlitzék zengedeznek.*
Csitseri borso, vad lentse,
Fekete szemü menyetske,
Most adott Isten kezemre,
Megjárom veled kedvemre.

4. Az erdőben, a mezőben *gerlitzék zengedeznek*.
Csitséri borso, vad paszuj,
Fekete szemű ugorka,
Most adott Isten kolompért eleget,
Majd megis eszlek, sárga tök, tégedet.

XLV. Erdélyi János: Magyar népdalok és mondák
(1846–1848) I. 441. (446. sz.)

1. Béborula, jaj, elmula a nap fényes világa.
Jere be, rózsám, jere be,
Csak magam vagyok ide be,
Három cigány legény hegedül,
Csak magam járom egyedül.
2. Az erdőben, zöld mezőben *gerliczék zengedeznek*.
Kassai hajdu vagyok én,
A kapufélen lakom én;
Szeretnek engem a lányok,
A menyecskéknek a lángjok.
3. Béborula, jaj, elmula a nap fényes világa.
Csicséri borsó, vad lencse,
Fekete szemű menyecske!
Add, uram Isten, kezemre,
Hadd bánjak vele kedvemre.

B) $2 \times 12 + 4 \times 8$

XLVI. Pápaiék.

(1800–1806, Stoll 555) 186a–b, 28^d Dall

1. Fel jött már a' csillag az ivó kut felé,
A' juhász is ballag a' galambja felé.
Szárad a' bokor a' tetőn,
Haragszik rám a' szeretőm.
Verje meg az én Istenem,
Ki áskállódik ellenem.

2. Ki sült a' pogácsa, el is van már hülve,
Gyere be, galambom, ehetsz már belőle.
Istenem, Uram, az ollyat
Menyköveiddel paskoljad,
A' ki a' más háta megett
Buza közt konkolyt hinteget.
3. Fujdogáll a' szellő, esik a' fergeteg,
Gyere be, galambom, mert meg vesz a' hideg.
Gyere be, rózsám, szép száddal,
Ne gondolj a' rossz világgal!
Csókoljuk egymást mind addig,
Mig csak a' libucz nem tojik.

XLVII. Kiss Dénes dalgyűjteménye

(1844) 78. sz.

Feljött már a' csillag az ivó kut fölé,	(Lassu)
A juhász is ballag a galambja felé.	
Szárad a' bokor a' tetőn,	(Sebesen)
Haragszik rám a szeretőm.	
Verje meg az én Istenem,	
Ki áskálódik ellenem.	

Dallamát saját átíratban közlöm (eredetileg f-finalis).

7. kotta

IRODALOM

BALASSA József

1902 Magyar népdalok a XIX. század elejéről. Ethnographia,
38–39.

BARTHA Dénes–KISS József

1953 Ötödfélszáz Énekek. Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye
az 1813. évből. S. a. r. BARTHA D.–KISS J. Budapest.

CSOKONAI VITÉZ Mihály

1978 Színművek 2. 1795–1799. S. a. r. és a jegyzeteket írta
PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, Budapest.

CSÖRSZ Rumen István

- 1997 Zenei és metrikai rendszerek a XVIII–XIX. századi magyar közköltészetben. Szakdolgozat (kézirat, ELTE Magyar Irodalomtörténeti Intézet Könyvtára). Budapest
- 1998 1999 Könyvek önmagunknak. Magyar kéziratípusok a 18–19. században. In: L. SIMON László – THIMÁR Attila (szerk.): Az olvasó – az olvasás. Irodalmi tanulmányok. 75–89. Budapest.

ÉP = Énekes Poézis

- 1979 Válogatás Pálóczi Horváth Ádám Ötödfélszáz énekek című 1813. évi kéziratot dalgűjteményéből. S. a. r. KATONA Tamás, KÜLLŐS Imola, DOMOKOS Mária. Budapest.

FRÄNKEL Bertalan

- 1903 Magyar dalsírák. (Válasz Seprődy Jánosnak „Marosszéki dalgűjtemény” című cikkére). Ethnographia, 39–51.

GYALUI Farkas

- 1895 Egy székely katonaköltő a múlt századból. Erdélyi Múzeum, 77–83.

KANYARÓ Ferenc

- 1902 Székely táncszók és elmés mondások a XVIII. századból. Ethnographia, 459–463.

KODÁLY Zoltán–GYULAI Ágost

- 1952 Arany János népdalgűjteménye. Közzéteszi KODÁLY Zoltán–GYULAI Ágost. Budapest.

KÖNIG György

- 1902 Népdalok és egyéb versek gűjteménye (1812). ItK, 65–77, 206–216.

KÜLLŐS Imola

- 1970 Kísérlet a magyar népköltészet szerelmi dalainak tipologizálására. In: Népi Kultúra – Népi Társadalom IV, 127–145. Budapest.
- 2001 Közköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szűzsé- és motívumtörténeti vizsgálata. Akadémiai doktori értekezés (kézirat). Budapest.

LIMBAY Elemér

- 1879–88 Magyar daltár. A magyar nép dalainak egyetemes gűjteménye, dallam szerinti rendben I–VI. Győr.

PAKSA Katalin

- 1988 Magyar népzene kutatás a 19. században, Budapest.

- RMKT XVIII. = Régi Magyar Költők Tára XVIII. század
2.Kazinczy Ferenc összes költeményei. S. a. r. GERGYE László.
Budapest
2000 4. Közköltészet I. Mulattatók, s. a. r. KÜLLŐS Imola,
munkatárs CSÖRSZ Rumen István. Budapest
- STOLL Béla
2002 A magyar kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények
bibliográfiája (1542–1840). Összeállította: STOLL Béla,
2., jav. és bőv. kiad. Budapest.
- SZÍNI Károly
1865 A magyar nép dalai és dallamai. Pest.
- VÉV = Világi énekek és versek (1720–1846)
2001 Vál. és a szövegeket gondozta CSÖRSZ Rumen István, a
műfaji bevezetőket írta KÜLLŐS Imola (A magyar költé-
szet kincsestára 97.). Budapest.